

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГА

Вихідна позиція сучасної освітньої парадигми вищої школи – розуміння освіти як функції культури й універсального способу її збереження та розвитку – висунула як кардинальну проблему саморозвитку і самоактуалізації студента в освітньому процесі. Створення творчої позиції студента в навчанні стає базовою умовою підготовки майбутнього фахівця в галузі дошкільної освіти. От чому самостійно організована діяльність студентів є провідним чинником особистісного і професійного становлення педагога.

Самостійна робота визначається як запланована робота студентів, яка виконується за завданнями і при методичному керівництві викладача, але без його особистої участі.

Виходячи з вищезазначеного, метою даної статті є визначення основних впливових позицій організації самостійної роботи студентів на процес підготовки фахівців дошкільної освіти.

Самостійну роботу студентів підвищити орієнтовано на вивчення дисциплін педагогічного циклу в контексті усвідомлення ролі педагогіки в системі культури і науки, розвитку здатності до аналізу соціокультурної освітньої ситуації і вибору адекватної педагогічної діяльності. Професійна позиція студентів у вивченні педагогічних дисциплін виявляється як синтез теоретичного, аксіологічного, технологічного й особистісного підходів до педагогічної реальності. Становлення творчої позиції студентів пов'язується з освоєнням умінь конструювання, проектування і прогнозування освітніх процесів. Самостійна робота сприяє поглибленню і розширенню знань, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання і розвитку пізнавальних здібностей.

Відомо, що у ВНЗ існують різноманітні форми організації самостійної роботи студентів. Традиційна самостійна робота реалізується студентом у довільному режимі часу, часто поза аудиторією. Інший вид – аудиторна самостійна робота студентів під контролем викладача, в якого під час виконання завдання можна одержати необхідну консультацію. Разом з тим, у даний час існують тенденції формування інноваційних підходів до самостійної роботи, її змістової частини, що передбачають індивідуалізацію завдань і форм її виконання. Викладач у даному випадку надає студентам методичну допомогу, або допомагає знайти необхідне літературне джерело, або безпосередньо організовує аудиторну самостійну роботу студентів: консультує та контролює.

Самостійну роботу безумовно необхідно організувати, знаходити індивідуальний підхід до студентів при виконанні такої роботи. Насамперед аудиторна робота повинна бути націлена на те, щоб максимум її було виконано усіма студентами, а також передбачити ускладнення завдань для більш встигаючих студентів. Важливим аспектом такої роботи є особисте педагогічне спілкування викладача зі студентами, що дозволяє стимулювати процес виконання завдань і визначати рівень готовності кожного студента до професійної діяльності. Для успішності самостійної роботи студентів необхідні також чіткі й конкретні методичні вказівки з її виконання.

Разом з тим, самостійна робота студентів має визначене виховне значення: вона формує самостійність не тільки як сукупність умінь і навичок, але й як хара-

ктер, що виграє важливу роль у структурі особистості сучасного фахівця.

Аналіз вітчизняної й зарубіжної літератури з проблем організації самостійної діяльності студентів (О.Н. Олексюк, Б.О. Антропов, Є.Л. Белкін, В.О. Козаков, П.І. Підкасистий, Г.К. Серіков) дозволяє констатувати, що формування досвіду самостійної роботи у студентів співпадає з необхідністю істотних змін в організації навчального процесу, а саме в переносі центра ваги з засвоєння інформації на придбання навичок самостійного її добування, з переваги репродуктивних, самостійних робіт на творчі, на розвиток ініціативи, активності самої особистості, уміння одержувати необхідну освіту.

Така постановка проблеми вимагає особливої динамічності розвитку змісту навчання, різноманітності і більшого обсягу необхідного змісту освіти. Ця ситуація призводить до того, що одні аудиторні заняття не можуть охопити повний обсяг інформації і її передачу студентам. У той же час, сама специфіка навчання в такій системі виражається в послабленні зовнішніх зворотних зв'язків і контролю з боку викладача і припускає самостійність студентів, їхню здатність до самоконтролю і до саморегуляції, а в цілому змінює сутність самого навчання.

Самостійна робота формує організаційний аспект професійної діяльності майбутнього педагога, оскільки у процесі виконання такої роботи студент, наділений роллю організатора своєї діяльності, озброюється вміннями планувати свою роботу і контролювати хід її виконання. Відтак, самостійна робота повинна створювати протиріччя між наявними у студента запасами знань, умінь і навичок, а також новими умовами, в яких знання повинні застосовуватися; між науковою сутністю явища і прикладами його реального прояву в професійній діяльності; формувати у студента пізнавальну перспективу, викликати інтерес як мотив для самостійної діяльності.

Свідомість виконання самостійної роботи забезпечують певні характеристики, серед яких:

- методологічна свідомість матеріалу, що відбивається для самостійної роботи;
- складність знань, яка відповідає «зоні найближчого розвитку» (за Л.С.Виготським) студентів, посиленість їхнього виконання;
- послідовність подачі матеріалу з урахуванням логіки предмета і психології засвоєння;
- дозування матеріалу для самостійної роботи, що відповідає навчальним можливостям студентів;
- діяльнісна орієнтація самостійної роботи.

Орієнтуючись на компоненти змісту освіти – знань, умінь, рішення традиційних задач, досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-оцінної діяльності, доцільним є також ретельний добір фундаментальних знань і спеціальних задач для практичних занять і виділення в цьому матеріалі ряду проблем і завдань для самостійної роботи.

Своєрідність педагогічної технології організації самостійної діяльності полягає в постановці студентів у позицію суб'єкта власної навчально-пізнавальної діяльності, розвитку здатності до самоосвіти й усвідомленого вибору індивідуальної освітньої траєкторії навчання.

Самостійну роботу студентів ми розглядали в декількох ракурсах: як відтворюючу і творчу діяльність.

Відтворююча чи реконструктивна діяльність роботи виконувалася студентами за пропонованими зразками: рішення задач, складання таблиць, схем, конспектів занять, планів і програм роботи з дітьми й батьками. Пізнавальна діяльність студента виявлялася на цьому етапі в дізнанні, осмисленні та запам'ятовуванні навчальної інформації і мала на меті закріплення знань, формування вмій і навичок.

Перехідним етапом у творчій, самостійній діяльності була реконструктивна робота, під час виконання якої відбувалася перебудова рішень, складання тез, доповідей, анутовання, написання рефератів.

Творча, самостійна робота припускала аналіз проблемних ситуацій, пошук і одержання нової інформації, при цьому студент повинний був сам зробити вибір засобів і методів рішення. На творчому рівні виконувалися навчально-дослідницькі завдання, курсові й дипломні роботи.

Принцип розвивально-творчої спрямованості навчання був заснований на створенні творчих ситуацій, що мобілізують самостійність і пошукову активність студентів у рішенні поставлених задач. Широко використовувалися ділові ігри та їх елементи, виконання творчих завдань, інформаційні повідомлення тощо.

Нами також були враховані й умови, яких необхідно дотримуватися при організації самостійної роботи студентів, оскільки ці умови сприяють ефективності такої діяльності.

Насамперед, це мотивування навчального завдання, що має допомогти студентам визначитися в його необхідності і доцільності; постановка пізнавальних задач; пояснення студентам алгоритму і методів виконання роботи, а також способів реалізації завдань. Чітке визначення викладачем форм звітності, обсягу роботи, термінів її уявлення, критерії оцінки, види і форми контролю.

Принцип особистісних освітніх ініціатив, реалізований у процесі навчання, припускав можливість гнучкого структурування змісту і форм занять з урахуванням пропозицій і освітніх потреб студентів.

Так, самостійна робота з курсу «Сімейна педагогіка» була спрямована на розвиток інтересу студентів до педагогіки як феномена культури, науки, практики, на розуміння своєрідності явищ, досліджуваних сімейною педагогікою, і її основних понять, усвідомлення сутності педагогічної професії взагалі і педагогічної взаємодії з сім'єю.

Велика увага приділялася розвитку професійних умій і самоосвітньої діяльності студентів:

- аналізувати і творчо інтерпретувати педагогічні ситуації та факти;

- творчо розробляти рекламні проспекти книг на педагогічну тему, проспекти педагогічних журналів, створювати педагогічні есе на обрану тему, визначати форми участі в ділових іграх тощо.;

- формулювати проблемні питання і складати педагогічні задачі відповідно до теми чи семінарів практичних занять;

- складати особистий план-маршрут самоосвіти відповідно до педагогічних інтересів.

Успішність освоєння курсу «Сімейна педагогіка» припускала забезпечення умов переходу студента з позиції об'єкта до суб'єкта навчальної діяльності, розвитку самоврядування, самостійності і творчості як форм прояву активності. Тому організація самостійної роботи з курсу базувалася на наступних принципах:

- забезпечення активної позиції і стимулювання самостійної діяльності студентів;

- актуалізація освоєних знань у процесі виконання завдань різних типів;

«Наука і освіта», № 7-8, 2005

- спрямованість змісту і форми організації самостійної роботи на рішення професійно значимих освітніх задач;

- розкриття професійного й особистісного творчого потенціалу кожного студента, розвиток умій аналізу і самоаналізу педагогічної діяльності, комунікативних умій.

Успішність і результативність самостійної роботи студентів багато в чому визначається активізацією цієї діяльності, що припускає навчання студентів методів самостійної роботи, а також демонстрацію необхідності оволодіння пропонованим навчальним матеріалом для наступної професійної діяльності.

Проблемний виклад матеріалу, що відтворює типові способи реальних міркувань, застосування методів активного навчання (аналіз конкретних ситуацій, дискусії, групова і парна робота, обговорення важких питань і ділові ігри) також стимулюють студентів до наступного самостійного вивчення матеріалу.

Важливо також видати студентам молодших курсів методичні вказівки, з докладним алгоритмом вивчення дисциплін, поступово зменшуючи роз'яснювальну частину від курсу до курсу з метою привчити студентів до більшої самостійності.

Цілісне уявлення про досліджуваний курс і професійну підготовку створює розробка комплексних навчальних посібників для самостійної роботи, що поєднують теоретичний матеріал, методичні вказівки і завдання, а також розробка навчальних посібників міждисциплінарного характеру.

Систематичність і послідовність визначення рівня засвоєння матеріалу забезпечують контрольні питання лекційному потоку студентів після кожної лекції, а також упровадження колективних, групових та індивідуальних форм контролю, що дозволить звести до мінімуму традиційні процедури сесійного контролю, та значно збільшить час для самостійної навчальної роботи.

Результативними формами активізації самостійної діяльності студентів є проведення лекційних занять типу лекції-бесіди, лекції-дискусії, де доповідачами і співдоповідачами виступають самі студенти, а викладач виконує роль ведучого. Такі заняття припускають попереднє самостійне пророблення кожної конкретної теми для виступів студентів за навчальними посібниками, консультації з викладачами і використання додаткової літератури.

Одним із прикладів форми організації самостійної роботи студентів стала підготовка, виконання і захист студентами творчих завдань, здійснюваних у підгрупах. Система завдань пропонувалася невеликим (4-5 студентів) підгрупам. Їх формували студенти довільно, а наступна робота дозволяла реально оцінити співвідношення особистісних і ділових якостей усіх учасників колективної творчості. Організація групової навчальної діяльності сприяла самореалізації студентів, формувала в них відповідальну залежність, стимулювала розвиток саморегуляції і самоврядування стосовно партнерів по навчанню.

Самостійна робота студентів передбачала різноманітні форми взаємодії з лекцією: лекція передувала самостійній роботі, самостійна робота здійснювалася в ході лекції; самостійна робота передувала лекції. Кожен з цих аспектів забезпечувався різними формами організації самостійної роботи.

З огляду на недостатність висвітлення матеріалу з даного курсу в літературі, відсутність підручника, студентам пропонувався короткий варіант розкриття кожної з тем лекційного курсу. Цей матеріал активізував сприйняття матеріалу лекцій, прогнозував пода-

льше пізнання, формував цілісне бачення проблем курсу «Сімейна педагогіка», забезпечував творчий підхід до його вивчення, регулярне і неформальне співробітництво з викладачем. Попереднє ознайомлення з матеріалом лекції студентами сприяло більш усвідомленому сприйняттю самої лекції, виділяючи самі істотні її аспекти. Самостійна робота студентів з тезовим варіантом лекційного матеріалу передбачала фактичну підготовку студентів до активного сприйняття матеріалу наступних лекцій і виконувала, таким чином, функцію випереджального навчання, що давало можливість викладачу більш раціонально використовувати аудиторний час, більш активно прилучати студентів до пізнавальної діяльності.

Самостійний аналіз літератури з досліджуваних проблем припускає дискусійне вивчення питань. Матеріал освоюється в режимі діалогу з викладачем і однокурсниками. Принцип діалогічності припускає постійне спілкування і взаємодію викладача і студентів на всіх заняттях, актуалізацію мотиваційних ресурсів навчання, звертання до життєвого досвіду студентів, сприяє обміну думками з обговорюваних педагогічних проблем.

Успішній організації самостійної роботи студентів сприяла також така форма, як виконання семестрового завдання. Ця робота полягає в тому, що кожен студент моделює знання однієї з тем курсу «Сімейна педагогіка» на рівні міждисциплінарних зв'язків і складає структурну модель. Вибір теми для моделювання її змісту забезпечував індивідуальний і диференційований підхід в організації самостійної роботи при єдиному для всіх завданні та єдиній меті. Виконання творчого семестрового завдання передбачало реалізацію основних концептуально-проблемних завдань з курсу, що зважуються послідовно, у кожній темі лекційного курсу і забезпечують програмно-цільовий, динамічний характер навчання.

Студентам пропонувалися різноманітні завдання творчого характеру. Це завдання, пов'язані з оволодінням уміннями самостійно аналізувати педагогічні джерела, творчі завдання зі складання рекламних проспектів, написання педагогічних творів, розробці педагогічних проєктів, пов'язаних з реальними запитами практики освіти різного рівня.

Творчий характер завдань для самостійної роботи ставив студента в ситуацію тісного контакту з викладачем, забезпечував можливість впровадження в навчальний процес, неформальне співробітництво і творчий підхід у навчальній діяльності, варіативні форми контролю засвоєння знань курсу.

Самостійну роботу студентів ми розглядаємо в кількох ракурсах: як відтворюючу і як творчу діяльність. В реалізації своєї позиції етапності організації самостійної роботи студентами нами була використана модифікована методика організації самостійної роботи, запропонована групою вчених під керівництвом М.Г.Гареева, що припускає поетапне введення проблемності і виконання професійних завдань та вправ.

Відтворююча або реконструктивна складова роботи досягалася студентами за запропонованими зразками: рішення задач, складання таблиць, схем, конспектів занять, планів і програм роботи з дітьми і батьками. Пізнавальна діяльність студента виявлялася на цьому етапі в дізнанні, осмисленні і запам'ятовуванні навчальної інформації, на базі власної практичної діяльності необхідної для наступного самостійного виконання більш складних навчальних

завдань і мала на меті – закріплення знань, формування умінь і навичок.

Наступний цикл (реконструктивно-варіативний): студентам створювалися такі умови, в яких виникала необхідність залучення, узагальнення своїх знань і умінь, надбаних на заняттях. Завдання цього циклу були спрямовані на вироблення у студентів умінь і навичок вже відомих способів діяльності з використанням різних варіацій і підходів. Діяльність студентів на даному етапі в процесі виконання самостійної роботи сприяла формуванню в них таких способів, що склали основу досвіду професійно-творчої діяльності майбутнього фахівця. У ході такої роботи відбувалася перебудова рішень, складання тез, доповідей, анутовань, написання рефератів.

Третій цикл (частково-пошуковий) припускав самостійну роботу студентів, у процесі виконання якої вони самостійно опановували необхідними теоретичними знаннями і практичними вміннями. У процесі рішення педагогічних завдань, передбачених на даному етапі, студенти накопичували досвід самостійного прийняття рішень ситуацій, що допускають різні варіації, а також розвивали логічне мислення, необхідне для професійно-творчої діяльності майбутніх фахівців.

Даний цикл допоміг студентам надбати навичок пошукової діяльності, опанування окремими елементами дослідницької діяльності.

Четвертий цикл передбачав дослідницьку, самостійну роботу студентів, що дозволяла надалі розвивати професійно-творчу діяльність на основі виконання творчих завдань. Основними, пізнавальними задачами таких завдань на цьому етапі були: навчити майбутніх педагогів обмінюватися інформацією про сутність, хід і результати дослідницької роботи на основі конкретних ситуацій шляхом виконання письмових робіт (або у формі усних повідомлень і виступів); формувати в них уміння аргументувати і відстоювати свої погляди, перейматися ідеями інших, приймати колективні рішення. Творча, самостійна робота припускала аналіз проблемних ситуацій, пошук і одержання нової інформації. При цьому студент повинен був сам зробити вибір засобів і методів рішення. На творчому рівні виконувалися навчально-дослідницькі завдання, курсові і дипломні роботи.

Однією з форм самостійної роботи в процесі вивчення курсу «Сімейна педагогіка» була робота з літературними джерелами, що включала наступні уміння:

- орієнтуватися в сучасній педагогічній літературі (наукова, навчальна, методична, педагогічні словники й енциклопедії, довідники), користатися різними джерелами педагогічної інформації, працювати в бібліотеці з різними типами каталогів і довідковою літературою;
- підбирати літературу за темою, оформляти список літератури відповідно до вимог бібліографії;
- виділяти думки в літературному джерелі, складати план, тези, конспекти, робити виписки відповідно до теми повідомлення, реферату, твору;
- складати план виступу на семінарі, визначати логіку, послідовність, аргументацію своїх позицій, спираючись на вивчену літературу;
- виявляти різні точки зору в досліджуваній літературі, брати участь в обговоренні питань, аргументувати свої судження.

Самостійна робота передбачала визначення студентами індивідуального освітнього маршруту вивчення курсу «Сімейна педагогіка», що складався в спосіб, що його відтворено в таблиці 1.

Таблиця 1.

№	Назва теми	Форма звітності		Термін виконання
		Твор. зад.	Контр. роб.	
1.	Предмет і методи сімейної педагогіки	++	+	
2.	Соціальні проблеми сучасної сім'ї	+++	+	
3.	Теорія та історія сімейного виховання	+	++	

При цьому дата надання підготовленого матеріалу визначалася студентом самостійно, що формувало в нього здатність орієнтуватися в навчальному матеріалі і співвідносити свої індивідуальні можливості з необхідністю виконання запланованої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексюк А.Н., Козаков В.А., Підкасистий П.И. и др.* Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения. Учебное пособие для слушателей ФПК. – К., 1993.

2. *Антропов Б.А. и др.* Научно-методические основы организации самостоятельной работы студентов. – Свердловск, 1991.

3. *Белкин Е.Л.* Педагогические основы организации самостоятельной работы студентов. – Орел, 1989.

Таким чином, професійна позиція студента у процесі організації самостійної роботи забезпечувалася неухильним наростанням можливості самоактуалізації особистості, поширенням сфери її творчих здібностей у процесі засвоєння логічно взаємозалежних педагогічних дисциплін.

4. *Козаков Е.А.* Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение. – К., 1990.

5. *Підкасистий П.И., Фридман Л.М., Гарунов М.Г.* Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 354 с.

6. *Сериков Г.К.* Самообразование: совершенствование подготовки студентов. – Иркутск, 1992.

Подано до редакції 10.10.05

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема организации самостоятельной работы студентов в высшей школе и ее влияние на подготовку специалистов дошкольного образования.

SUMMARY

The article presents the problems of organizing students' independent work at higher school and its influence on training specialists of pre-school education.